

नेपाल, गण्डकी प्रदेश, तनहुँ, व्यास नगरपालिका

स्थानीय राजपत्र

खण्ड ५, संख्या: ४, असार २३ गते, २०७८ साल

व्यास नगरपालिकाको नगर कार्यपालिकाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको ऐन स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (३) बमोजिम आम नागरिकको जानकारीका लागि प्रकाशन गरिएको छ।

भाग १

व्यास नगर पुरातत्व, प्राचिन स्मारक र संग्राहलय संरक्षण, सम्बर्द्धन ऐन, २०७८

सभाबाट पारित मिति : २०७८।३।२३

प्रस्तावना : व्यास नगरपालिका भित्र रहेका प्राचिन स्मारक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय, धार्मिक स्थलहरूको संस्था संरक्षण सम्बर्द्धन गर्नका लागि नेपालको संविधानको अनुसूची ९ (१२) मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूची अन्तर्गत रही स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ४ (ज) बमोजिम व्यास नगरपालिका अन्तर्गत रहेका पुरातत्व, प्राचिन स्मारक, संग्राहलय संरक्षण, सम्बर्द्धन र पुन निर्माण गर्न आवश्यकता महशुस गरी नेपालको संविधानको दफा २२६ (१) र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनको दफा १०२ (१) बमोजिम यो ऐन बनाई नगर सभाबाट जारी गरिएको छ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस ऐनको नाम “व्यास नगर पुरातत्व, प्राचिन स्मारक, संग्राहलय संरक्षण, सम्बर्द्धन ऐन, २०७८” रहेको छ।

(२) यो ऐन व्यास नगरपालिका क्षेत्रभित्र नगरपालिकाको स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित भएको मितिदेखि लागु हुनेछ।

२. **परिभाषा :** विषय वा प्रसङ्गले अर्को नलागेमा यस ऐनमा,

(क) “प्राचिन स्मारक” भन्नाले इतिहास, कला, विज्ञान, वास्तुकला वा स्थापत्यकलाको दृष्टिकोणले महत्व राख्ने एक सय वर्ष नाघेको मन्दिर स्मारक, घर, देवालय, शिवालय, मठ, गुम्बा, विहार, स्तुप आदि सम्भन्धनु पर्छ र सो शब्दले स्मारक रहेको ठाउँ र राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय दृष्टिकोणले विशिष्ट मूल्य राख्ने एक अर्कोसँग जोडिएको वा एकै इलाकामा बेग्लामेग्लै रूपमा अवस्थित मानव वस्ती वा स्थल र

प्राचिन मानव वस्तीको अवशेष, प्राचिन स्मारकहरूको भग्नावशेष, गुफा आदि समेतलाई जनाउँछ ।

- (ख) “पुरातात्विक वस्तु” भन्नाले प्रागऐतिहासिक कालमा मानिसले निर्माण गरी उपभोग गरेको वस्तु वा कुनै पनि देशको इतिहास बोध गराउने हस्तलिखित वंशावली, हस्त लिखित ग्रन्थ, स्वर्णपत्र, शिलापत्र, ताम्रपत्र, काष्ठपत्र, भोजपत्र, ताडपत्र, कागजपत्र, मुद्रा वा ऐतिहासिक घटना घटेको वा ऐतिहासिक विशिष्ट व्यक्ति बसेको घर र त्यस्तो व्यक्तिले प्रयोग गरेको वस्तु ढुङ्गा, काठ माटो, हस्तीहाड, हाड, काँच, कपडा, कागज, धातु आदि वा बेलबुट्टा भरी आकर्षक ढङ्गले बनाएको घरको कुनै महत्वपूर्ण भाग वा सो घरमा उपयोग गरिएका वस्तु वा बेलबुट्टा भरी वा नभरी बनाइएको मूर्ति, देवी देवताको मन्दिर, चैत्य, शालिक, पौभाचित्र, पशुपंछी, स्थावर जंगमको प्रतिकृति र नेपाल सरकारले समय समयमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकिएको वस्तु समेत सम्भन्नु पर्छ ।
- (ग) “क्यूरियो” भन्नाले एक सय वर्ष ननाघेको आधुनिक हस्तकला सम्बन्धी वस्तुहरू सम्भन्नु पर्छ ।
- (घ) “संरक्षित स्मारक क्षेत्र” भन्नाले दफा ३ बमोजिम संरक्षित स्मारक क्षेत्र भनी घोषित प्राचिन स्मारक रहेको ठाउँ वा क्षेत्र सम्भन्नु पर्छ ।
- (ङ) “मुख्य पुरातत्व अधिकृत” भन्नाले नगरपालिकाले तोकेको अधिकृत सम्भन्नु पर्छ ।
- (च) “संरक्षण” भन्नाले संरक्षित स्मारकलाई बार्ने, ढाक्ने, मर्मत गर्ने, सफा राख्ने समेतको प्रबन्ध गरी स्मारकलाई मौलिक रूपमा दुरुस्त राख्ने काम सम्भन्नु पर्छ ।
- (छ) “स्थानीय तह” भन्नाले व्यास नगरपालिका सम्भन्नु पर्छ ।
- (ज) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्भन्नु पर्छ ।

३. संरक्षित स्मारक क्षेत्र घोषित गर्न सक्ने : (१) व्यास नगरपालिकाले कुनै प्राचिन स्मारक रहेको ठाउँ वा क्षेत्रलाई संरक्षित स्मारक क्षेत्र घोषित गर्न चाहेमा चार किल्ला खोली सोको सूचना स्मारक रहेको ठाउँ र सो ठाउँ नजिकैको सार्वजनिक स्थलमा समेत एक एक प्रति टाँस्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचनामा चित्त नबुझे व्यक्तिले सो सूचना टाँस भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र नेपाल सरकार समक्ष उजुरी दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम परेको उजुरीमा नेपाल सरकारले अन्तिम निर्णय दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको सूचनामा उजुरी परेमा उपदफा (३) बमोजिम अन्तिम निर्णय भैसकेपछि र उजुरी नपरेमा उजुरी गर्ने हदम्याद समाप्त भैसकेपछि व्यास नगरपालिकाले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी कुनै प्राचिन स्मारक रहेको ठाउँ वा क्षेत्रको चार किल्ला खोली सो ठाउँ वा क्षेत्रलाई संरक्षित स्मारक क्षेत्र घोषित गर्न सक्नेछ ।

(५) संरक्षित स्मारक क्षेत्रभित्र कसैले टेलिफोन वा विद्युत लाइन जडान गर्न, खानेपानी वा ढलको लागि जमिन खन्न, सडक बनाउन वा मर्मत गर्न, चलचित्र सुटिङ्ग गर्न, पर्व-मेला, नाच-गान वा सवारीको साधन पार्किङ्ग गर्न वा पोष्टर तस्वीर टाँस्न नगरपालिकाबाट तोकिए बमोजिम स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।

तर परम्परागत नाच-गान, पर्व-मेला गर्न-चलाउन व्यास नगरपालिकाको स्वीकृति लिनु पर्ने छैन ।

(६) संरक्षित स्मारक क्षेत्रभित्र कसैले आफ्नो हकभोगको जग्गामा नयाँ घर वा भवन निर्माण गर्दा वा साविक आकारमा परिवर्तन हुने गरी आफ्नो घर वा भवनको मर्मत, थपघट वा पुननिर्माण गर्दा त्यस्तो क्षेत्रभित्रको घर वा भवनको शैलीसित मिल्ने गरी नगरपालिकाले तोकेको मापदण्ड बमोजिम निर्माण, मर्मत थपघट वा पुननिर्माण गर्नुपर्नेछ ।

(७) नगरपालिका क्षेत्रभित्र पर्ने संरक्षित स्मारक क्षेत्रमा घर वा भवनको निर्माण, मर्मत, थपघट वा पुननिर्माण गर्न चाहने व्यक्तिले पेश गरेको नक्सा नगरपालिकाले प्रचलित कानून बमोजिम पास गर्नुभन्दा अगावै त्यस्तो नक्सामा नगरपालिकाको स्वीकृति लिनुपर्नेछ । नगरपालिकाबाट आवश्यकता महशुस गरेमा स्वीकृतिको लागि प्राप्त नक्सा अध्ययन गरी पुरातत्व विभागसँग समन्वय गरी स्वीकृति दिन, नदिन वा संशोधन सहित स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(८) संरक्षित स्मारक क्षेत्रमा घर वा भवनको निर्माण, मर्मत, थपघट वा पुननिर्माण कार्य गर्दा स्वीकृत नक्सा बमोजिम नगरेमा त्यस्तो घर वा भवनको निर्माण, मर्मत, थपघट वा पुननिर्माण गर्ने कार्यलाई रोक्न नगरपालिकाले आदेश दिन सक्नेछ ।

(९) उपदफा (८) बमोजिम पुरातत्व विभाग र व्यास नगरपालिकाले दिएको आदेश नमान्ने निर्माण, मर्मत, थपघट वा पुननिर्माण गरेको घर वा भवनलाई नगर योजना स्वीकृत भएको ठाउँमा नगर विकास योजना कार्यान्वयन समितिले र नगर योजना स्वीकृत नभएको ठाउँमा व्यास नगरपालिकाले पैतीस दिनको म्याद दिई भत्काउन आदेश दिन सक्नेछ । त्यस्तो आदेश उपर चित्त नबुझे व्यक्तिले पैतीस दिनभित्र नेपाल सरकारमा उजुरी दिन सक्नेछ । त्यस्तो उजुरीको सम्बन्धमा नेपाल सरकारको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिम घर वा भवन भत्काउने गरी भएको आदेश उपर कुनै उजुरी नै नपरेमा त्यस्तो उजुरी गर्न पाउने म्याद समाप्त भएको मितिले सात दिनभित्र र कुनै उजुरी परी नेपाल सरकारबाट त्यस्तो घर वा भवन भत्काउने निर्णय गरेमा सो निर्णय भएको मितिले एक्काइस दिनभित्र सम्बन्धित व्यक्तिले घर वा भवन भत्काउनुपर्नेछ । सो म्याद भित्र घर वा भवन नभत्काएमा त्यस्तो आदेश दिने निकाय वा अधिकारीले उक्त घर वा भवन भत्काउनेछ र त्यसरी भत्काउँदा लागेको सम्पूर्ण खर्च सम्बन्धित व्यक्तिबाट असुल उपर गरिनेछ ।

४. **प्राचिन स्मारकको वर्गीकरण** : (१) व्यास नगरपालिकाले स्वामित्वको दृष्टिले प्राचिन स्मारकलाई सार्वजनिक प्राचिन स्मारक र निजी प्राचिन स्मारक गरी दुई किसिमले वर्गीकरण गर्न सक्नेछ ।

(२) नेपाल सरकारसँग समन्वय गरी व्यास नगरपालिकाले प्राचिन स्मारकलाई महत्वको दृष्टिले अन्तर्राष्ट्रिय महत्व, राष्ट्रिय महत्व, प्रादेशिक महत्व र स्थानीय महत्व गरी चार किसिमले वर्गीकरण गर्न सक्नेछ ।

५. **सार्वजनिक प्राचिन स्मारकहरूको स्वामित्व, संरक्षण, मर्मत तथा जीर्णोद्धार** : सार्वजनिक प्राचिन स्मारकको स्वामित्व पुरातत्व विभाग वा व्यास नगरपालिकामा रहनेछ । त्यस्ता सार्वजनिक प्राचिन स्मारकहरूको संरक्षण, मर्मत तथा जीर्णोद्धार पुरातत्व विभाग वा व्यास नगरपालिकाले गर्नेछ ।

६. निजी स्वामित्वमा रहेका प्राचिन स्मारकहरूको संरक्षण, मर्मत तथा जीर्णोद्धार: (१) संरक्षित स्मारक क्षेत्रभित्रका निजी स्वामित्वमा रहेका प्राचिन स्मारकहरूको संरक्षण, मर्मत तथा जीर्णोद्धार सम्बन्धित व्यक्तिले गर्नेछ ।

तर राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिएका निजी प्राचिन स्मारकहरूको संरक्षण, मर्मत तथा जीर्णोद्धार पुरातत्व विभागबाट हुन आवश्यक छ भन्ने लागेमा त्यस्ता प्राचिन स्मारकहरूको संरक्षण, मर्मत तथा जीर्णोद्धार पुरातत्व विभागले गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राचिन स्मारकहरूको मौलिक स्वरूपमा परिवर्तन, मर्मत तथा जीर्णोद्धार गर्न वा त्यस्ता प्राचिन स्मारकहरू भत्काउन सम्बन्धित व्यक्तिले पुरातत्व विभाग र नगरपालिकाको स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।

(३) संरक्षित स्मारक क्षेत्र बाहिरका निजी स्वामित्वमा रहेका प्राचिन स्मारकहरूको संरक्षण मर्मत तथा जीर्णोद्धार व्यास नगरपालिकामा स्थानीय तह वा सम्बन्धित व्यक्तिले गर्नेछ ।

तर गुठी संस्थान अन्तर्गत रहेका निजी प्राचिन स्मारकहरूको संरक्षण, मर्मत तथा जीर्णोद्धार पुरातत्व विभागको निरीक्षण, प्राविधिक सेवा तथा निर्देशनमा गुठी संस्थानले गर्नेछ । गुठी संस्थानबाट त्यस्ता निजी प्राचिन स्मारकहरूको संरक्षण, मर्मत तथा जीर्णोद्धार नभएमा गुठी संस्थानको स्वीकृति विना पुरातत्व विभाग आफैले वा व्यास नगरपालिका वा कुनै व्यक्तिद्वारा त्यस्ता निजी प्राचिन स्मारकहरूको संरक्षण, मर्मत तथा जीर्णोद्धार गर्न गराउन सक्नेछ ।

(४) कसैले उपदफा (२) वा (३) बमोजिम स्वकृति नलिई वा निर्देशन विपरित कुनै कार्य गरेमा निजलाई दशहजार रुपैयाँदेखि एकलाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा छ महिनासम्म कैद वा दुवै सजाय हुन सक्नेछ ।

७. प्राचिन स्मारक स्थल तथा पुरातात्विक स्थलको संरक्षण : राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिएका प्राचिन स्मारक स्थल तथा पुरातात्विक स्थलहरूको संरक्षण पुरातत्व विभाग र व्यास नगरपालिकाले गर्नेछ ।

८. धार्मिक मन्दिर, गुम्बा आदिको सञ्चालन : (१) धार्मिक मन्दिर, गुम्बा आदिको सञ्चालकले त्यस्तो मन्दिर तथा गुम्बामा चढाइएको दान दक्षिणाको रकम मध्ये पचास प्रतिशतसम्म रकम सोही मन्दिर तथा गुम्बाको संरक्षण तथा यसको पर्यावरणको सुधारमा लगाउनुपर्नेछ ।

(२) धार्मिक मन्दिर तथा गुम्बामा चढाइएको दान दक्षिणाको आय व्यय र त्यसको सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

९. घरजग्गा कर छुट दिन सक्ने : नेपाल सरकार र व्यास नगरपालिकाले वा स्थानीय राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी निजी प्राचिन स्मारकमा प्रचलित कानुन बमोजिम लाग्ने घर जग्गा कर छुट दिन सक्नेछ ।

१०. समिति गठन गर्न सक्ने : (१) प्राचिन स्मारकहरूको सर्भेक्षण एवं वर्गीकरण गर्न तथा संरक्षित स्मारक क्षेत्रभित्र निजी हक भोगको जग्गामा बनाइने घर वा भवनको शैली वा मापदण्डका सम्बन्धमा व्यास नगरपालिकालाई परामर्श दिन र ऐतिहासिक तथा कलात्मक दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिएका प्राचिन स्मारकहरूको उचित संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न विभिन्न समितिहरू गठन गर्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका समितिहरूको गठन तथा काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

११. निजी स्वामित्वमा रहेका प्राचिन स्मारक किन्न वा आफ्नो संरक्षणमा राख्न सक्ने : (१) कुनै व्यक्तिको निजी सम्पत्तिको रूपमा रहेको प्राचिन स्मारक वा कुनै प्राचिन स्मारक क्षेत्रभित्र रहेको निजी वा संस्थागत स्वामित्वको घर जग्गा व्यास नगरपालिकाले स्मारक तथा स्मारक क्षेत्रको वातावरण संरक्षणको दृष्टिकोणले आवश्यक ठानेमा मूल्यांकनको आधारमा मूल्य दिई किन्न सक्नेछ ।

(२) कुनै संरक्षित प्राचिन स्मारकको धनीले मोल नलिई त्यसै दिएमा व्यास नगरपालिकाले लिई नेपाल सरकारमा सूचना दिई सार्वजनिक प्राचिन स्मारकमा दर्ता गरी राख्ने गर्नुपर्छ ।

१२. नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिई व्यास नगरपालिकाले प्राचिन स्मारकका धनीहरूको जिम्मेवारीको कागज गराउन पाउने : (१) व्यास नगरपालिकामा भएको संरक्षित प्राचिन स्मारकको स्थायी बचाउको निमित्त नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिई व्यास नगरपालिकाले खटाएको व्यक्तिले सो प्राचिन स्मारकका धनीहरूसँग जिम्मेवारीको कागज गराउन सक्नेछ । त्यस्तोमा प्राचिन स्मारकका धनीले सो कागज गरी नदिएमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई सो प्राचिन स्मारकको सुरक्षा गरी गराई त्यसका धनी र व्यास नगरपालिकाको प्रमुख, उपप्रमुख वा सदस्य समेत उपदफा (२) मा लेखिए बमोजिमको जिम्मेवारीको कागज गराई पठाई दिनु भनी लेखी पठाउनु पर्छ र त्यस्तो लेखी आएमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीले पनि सो बमोजिम गर्नु गराउनुपर्छ ।

(२) उपदफा (१) मा लेखिए बमोजिमको जिम्मेवारीमा देहायका कुराहरू र उचित देखिएका अरू कुराहरू समेत पार्नुपर्छ :

(क) स्मारकको हेरचाह ।

(ख) स्मारकको जिम्मा र त्यसको पालो पहरा गर्ने व्यक्तिको कर्तव्य ।

(ग) स्मारकका धनीले त्यसलाई भत्काउने, हटाउने, परिवर्तन गर्ने विरूप गर्ने नेपाल सरकार वा व्यास नगरपालिका बाहेक अरूलाई हस्तान्तरण गर्ने वा स्मारकको नजिकमा अरू कुनै स्मारक खडा गर्ने कुरामा बन्देज ।

(घ) जनता वा नेपाल सरकारलाई वा व्यास नगरपालिका वा मालधनीले खटाएका व्यक्तिलाई स्मारकको संरक्षण वा निरीक्षण गर्नका निमित्त जाने आउने सुविधा ।

(ङ) स्मारक रहेको जग्गा जमिन बेचन परेमा पञ्चकीर्ति मोलमा नेपाल सरकारलाई दिनुपर्ने ।

(च) कबुलियतबाट उठेको भगडा हेर्नको निमित्त नेपाल सरकारबाट अधिकारी नियुक्त हुने ।

१३. निजी स्वामित्वका प्राचिन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तु लिन सक्ने : (१) कसैले निजी स्वामित्वमा रहेका प्राचिन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तुहरू कुनै किसिमले हानी नोक्सानी गरेमा वा बेरूप पार्न खाजेमा व्यास नगरपालिकाले चलन चल्तीको मोल दिई लिन सक्नेछ । सम्बन्धित व्यक्तिले त्यस्ता प्राचिन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तुहरू यथावत रूपमा संरक्षण गर्नु भनी पुरातत्व विभाग वा व्यास नगरपालिका समक्ष सो विभागले तोकिए बमोजिम लिखत गरी संरक्षण गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम लिखत गरी सकेपछि पनि सम्बन्धित व्यक्तिले लिखतबमोजिम त्यस्ता प्राचिन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तुहरूको संरक्षण नगरेमा पुरातत्व विभाग र व्यास नगरपालिकाले विना मोलमा ती प्राचिन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तुहरू लिई आफ्नो नियन्त्रणमा राख्न सक्नेछ ।

१४. प्राचिन स्मारकको संरक्षाको लागि जमीन खन्न नदिने : (१) प्राचिन स्मारक संरक्षणको निमित्त प्राचिन स्मारक रहेको ठाउँ वरिपरि सुरुङ्ग खन्ने वा विष्फोटक पदार्थ हाली जमीन फार्ने काममा नियन्त्रण गर्न आवश्यक छ भन्ने व्यास नगरपालिकालाई लागेमा राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी त्यसरी सुरुङ्ग खन्न वा विष्फोटक पदार्थ हाली जमीन फोर्न नपाउने गरी तोक्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) उल्लंघन गर्ने व्यक्तिलाई दश हजार रूपैयाँसम्म जरिवाना वा डेढ वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

१५. तीर्थ स्थान तथा देवालयहरूको बचाउ : यस ऐन बमोजिम नेपाल सरकार वा व्यास नगरपालिकाको हेरचाहमा रहेको वा पुरातत्व सम्बन्धी वा ऐतिहासिक महत्वको तीर्थ स्थान वा देवालयलाई दुरुपयोग वा त्यसमा कुनै किसिमको वेहिसाव हुन गर्न नदिने जो चाहिने प्रबन्ध व्यास नगरपालिकाले गर्न सक्तछ ।

१६. प्राचिन ऐतिहासिक कलात्मक वा धार्मिक महत्वको स्थानमा प्रवेश गर्न पाउने अधिकार : नेपाल सरकार र व्यास नगरपालिकाको वा निजी स्वामित्वमा रहेको जुनसुकै प्राचिन ऐतिहासिक, कलात्मक वा धार्मिक महत्वको स्थानमा कसैले प्रवेश गर्न चाहेमा सम्बन्धित व्यक्तिको धार्मिक भावना वा चलिआएको रीति स्थितिमा आघात नपुर्याई प्रवेश गर्न पाउँछ ।

१७. अनुचित किसिमसँग रोकेमा जरिवाना : दफा १० मा उल्लेख भएको स्थानमा प्रवेश गर्न नदिई अनुचित किसिमसँग रोकतोका गरेमा पाँच सय रूपैयाँसम्म जरिवाना हुनेछ ।

१८. सजाय : यस ऐन बमोजिम नेपाल सरकारको कब्जामा रहेको वा दफा ५ बमोजिम जिम्मेवारीको कागज भएको कुनै प्राचिन स्मारकको सम्बन्धमा वा कुनै पुरातात्विक वस्तुको सम्बन्धमा देहायको कुनै काम गरेमा देहायबमोजिम सजाय हुनेछ :

(क) कुनै प्राचिन स्मारकलाई नष्ट गरेमा, भत्काएमा, हटाएमा, परिवर्तन गरेमा, विरूप पारेमा वा चोरी गरेमा त्यस्तो प्राचिन स्मारकको बिगो बमोजिम रकम असुल उपर गरी पच्चीस हजार रूपैयाँदेखि एकलाख रूपैयाँसम्म जरिवाना वा पाँच वर्षदेखि पन्ध्र वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय,

(ख) कुनै प्राचिन स्मारकलाई अनाधिकृत काममा लगाएमा वा अरू कुनै किसिमसँग हानी नोक्सानी पुऱ्याएमा त्यस्तो प्राचिन स्मारकको बिगो बमोजिमको रकम असुल उपर गरी पच्चीस हजार रूपैयाँसम्म जरिवाना वा पाँच वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

(ग) कुनै पुरातात्विक वस्तुलाई नष्ट गरेमा भत्काएमा, विरूप पारेमा, चोरी गरेमा वा अनधिकृत रूपमा हटाएमा वा परिवर्तन गरेमा वा कुनै किसिमले हानी नोक्सानी गरेमा त्यस्तो पुरातात्विक वस्तुको बिगो बमोजिमको रकम असुल उपर गरी पाँच हजार रूपैयाँदेखि एक लाख रूपैयाँसम्म जरिवाना वा पाँच वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

१९. निरीक्षण गर्न र संरक्षण गराउने मुख्य पुरातत्व अधिकृतको अधिकार : पूजा गरी आएका तीर्थस्थानका देव देवताहरू उचित किसिमसँग राखे नराखेको निरीक्षण गर्न सो

- बमोजिम नराखेको देखिएमा चाहिने संरक्षण गराउन व्यास नगरपालिकालाई अधिकार हुनेछ ।
२०. **पुरातात्विक उत्खनन् गर्न स्वीकृति लिनुपर्ने** : (१) प्राचिन स्मारक रहेको ठाउँमा पुरातात्विक उत्खनन् गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले तोकिए बमोजिम नेपाल सरकार वा व्यास नगरपालिकाको पूर्व स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।
- (२) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले उपदफा (१) बमोजिम स्वीकृति लिई उत्खनन् गर्दा पुरातात्विक महत्वको कुनै वस्तु वा स्मारक भेटिन आएमा त्यसको सूचना अठ्चालीस घण्टा भित्र पुरातत्व विभाग वा प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई दिनुपर्नेछ, र प्रमुख जिल्ला अधिकारीले तत्कालै पुरातत्व विभागलाई उक्त कुराको जानकारी दिनुपर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम उत्खनन् गर्दा प्राप्त भएको पुरातात्विक सम्पत्ति नेपाल सरकारको हुनेछ ।
- (४) उपदफा (१) बमोजिम स्वीकृति नलिई उत्खनन् कार्य गर्ने व्यक्तिलाई पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा पाँच वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।
- (५) उपदफा (२) बमोजिम पुरातत्व विभाग वा प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई सूचना नदिई उत्खनन् कार्य गर्ने व्यक्तिलाई पन्ध्रहजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा तीन वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।
२१. **कलाकृति तथा स्मारक सम्बन्धी विशेष व्यवस्था** : यस ऐनमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि एकसय वर्ष ननाघेका अद्वितीय किसिमका कलाकृति तथा कुनै समयको महत्व दर्शाउने स्मारकहरू व्यास नगरपालिकाले संरक्षण गर्न गराउन सक्नेछ ।
२२. **कुनै इलाकालाई सुरक्षित स्थान भनी व्यास नगरपालिकाले सूचना गर्ने अधिकार** : (१) पुरातात्विक वस्तुहरूको अनुसन्धानको हितका लागि सो वस्तुहरू खोज्ने खोदाई गर्ने काममा नियन्त्रण गर्न वा प्रतिबन्ध लगाउनुपर्छ भन्ने व्यास नगरपालिकालाई लागेमा नेपाल सरकारले चार किल्ला तोक्यो कुनै इलाकालाई सुरक्षित स्थान भनी सूचना जारी गर्न सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै इलाकालाई सुरक्षित स्थान भनी सूचना जारी गरेपछि व्यास नगरपालिकाले त्यस स्थानका जग्गाधनी वा जग्गावालासँग खनाई खोदाईका निमित्त जो चाहिने बन्दोबस्त मिलाई पर्ने घर जग्गाको मनासिव माफिकको क्षतिपूर्ति गर्नेछ । त्यसपछि व्यास नगरपालिकाले खटाएको व्यक्ति गई खनाई खोदाईको काम गर्ने गराउने छन् र सो स्थानमा खोज्दा खन्दा पाएका सबै वस्तुहरू नेपाल सरकारको हुनेछ ।
- (३) उपदफा (२) मा लेखिए बमोजिम सुरक्षित स्थानमा गरिने काम कारवाईमा कसैले बाधा पुऱ्याएमा हर्जाना तिर्नुपर्नेछ र पाँच सय रुपैयाँसम्म जरिवानाको पनि भागी हुनेछ ।
२३. **पुरातात्विक वस्तुको संरक्षण** : (१) निजी स्वामित्वको पुरातात्विक वस्तु बाहेक अन्य पुरातात्विक वस्तु जुनसुकै ठाउँबाट प्राप्त भए तापनि व्यास नगरपालिकाको संरक्षणमा रहनेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम व्यास नगरपालिकाको संरक्षणमा रहेको पुरातात्विक वस्तु कुनै परम्परागत जात्रा, पर्व वा उत्सव चलाउन निश्चित अवधिको लागि प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिसमा जमानत लिई नगरपालिकाले दिन सक्नेछ ।

२४. प्राचिन स्मारक संरक्षण कोष : (१) ऐतिहासिक तथा कलात्मक दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिएका प्राचिन स्मारकहरूको संरक्षण गर्न तोकिए बमोजिमको एउटा कोष रहनेछ ।
(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा रहने रकम तथा कोषको सञ्चालन सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
२५. यस ऐन बमोजिम काम गर्ने सरकारी कर्मचारीको बचाउ : यस ऐनले दिएको अधिकार बमोजिम असल नियतले गरेको कुनै कामका लागि कुनै सरकारी कर्मचारी उपर हर्जाना वा कुनै किसिमको मुद्दा कुनै अड्डा अदालतमा चल्न सक्तैन ।
२६. प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम हुने : यस ऐनमा लेखिएको कुरामा यसै बमोजिम र अरू कुरामा प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम हुनेछ । तर देहायमा लेखिएको कुरामा देहाय बमोजिम गर्नुपर्छ ।
(क) जुनसुकै अड्डा अदालतले अन्य प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम गर्दा गराउँदा प्राचिन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तुको हकमा भने मालधनी जोसुकै भए तापनि त्यस्तो वस्तु नेपाल सरकारको पुरातत्व विभाग वा उक्त विभागले तोकिएको ठाउँमा पठाउनका लागि प्रमुख जिल्ला अधिकारीकहाँ पठाउनुपर्छ र सो वस्तु मालधनीलाई दिने वा लिलाम गरिने समेत कुनै कारवाई गर्नु पर्दैन ।
(ख) खण्ड (क) मा उल्लेख भएको वस्तुको विगोको हकमा प्रमुख जिल्ला अधिकारीद्वारा पञ्चकीर्ति मोल कायम गरी लिई प्रचलित नेपाल कानून बमोजिम दिलाउने भराउने गर्नुपर्छ ।
२७. प्रतिस्थापन गर्ने वा यथास्थानमा राख्ने : दफा २० को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (क) बमोजिम पुरातत्व विभागमा प्राप्त हुन आएको प्राचिन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तु सम्बन्धित धनी वा गुठियारहरूले प्रतिस्थापना गर्न वा यथास्थानमै राख्न फिर्ता पाउँ भनी सम्बन्धित नगरपालिका र प्रमुख जिल्ला अधिकारीको सिफारिश सहित प्रतिवेदन गरेमा त्यस्तो प्राचिन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तु फिर्ता दिन मनासिव देखेमा पुरातत्व विभागले सम्बन्धित धनी वा गुठियारहरूसँग आवश्यक कागज गराई फिर्ता दिन सक्नेछ ।
२८. नियम बनाउने अधिकार : यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वित गर्न व्यास नगरपालिकाले नियम बनाउन सक्तछ ।

आज्ञाले
डिल्लीराम सिग्देल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत